HISTORI
E
SHQIPERISE

BKSH

BKSH

BKSH

Dhuruar prej –

Hassan Qerim Ismailit

për Djelmënin

Shqipetare

Bibliotekës Herbert

Tiranë 25/7/39

H Ismail

BKSH

BKSH

BOTIME TE FEDERATES
PANSHQIPTARE "VATRA"

HISTORI
E
SHQIPERISE

Prej
Kl A. ÇEKREZIT

BOSTON
Shtypeshkronja e DIELLIT
1920

BKSH

BKSH

PARETHENIE

Sot po u jap shkóllave shqip historin' e shkurter po te plote te Shqiperise qe ne kóherat e vjetra gjer ne diten e çpalljes s' independences se Shqiperise. Mé tej se ajó dite s' eshte gje e urte qe te veje njeriu, se mejtimet e kujtimet e kohes se sotme jane shume here te perzjera me ndjenja qe s' kane pjese ne historin' e vertete, mé teper ne historine q' u duhet mesuar djemve e çúpave te shkóllave te vogla.

Nga pikepamja e lendes, dhe e sistemit te perdorur, kjó libre eshte krejt e ré dhe origjinale. Nga pikepamja e lendes do te them vetem qe kjó histori ka mé teper lende se çdo tjater qe ka dale gjer sot. Historine time te mepáreshme, te botuar me 1915, s' dua t'a ze ne goje, se s' ka nonjé vlere, per shume aresye. Nga historit' e tjera, e vétema qe munt te quhet histori eshte "Historia e Shqypnies", prej D. N. Nikajt, botuar ne Shkodre, me 1917, ka mjaft lende, ndofta mé teper se kjó histori, po ajó lende u detyrohet hollesive qe s' kane vent ne nje histori te shkurter.

Dyké patur parasysh qellimin e kesáj libre shkollare, u-mundova mjaft kohe qe te gjenja nje sistém te kenaqshem, e mé ne funt vendosa qe te vinj pas sistemit te historianit frenk *"La Deuxiéme année d' Histoire de France"*, per femije qe me 11 gjer me 13 vjetsh. Nga aý mora shembell kur vendosa qe te ve, ne funt te çdo kaptine, nje permbledhje qe te mesohet me goje dhe pyetje per stervitje. Kjó permbledhje e ató pyetje per stervitje jane édhe mé te nevojshime per shkollat shqipe, po te marim ne sy qe nder neve mesónjesi ka mé teper nevoje per udheheqje se sa nxénesi.

Veç ketyre, kendónjesit e rritur do te shekojne edhé nje gje tjater: qe ne shume vende kam qene i shtrenguar qe te largohem nga historia e Shqiperise,

dhe te merrem me historin' e disá kombeve a Shteteve te ndryshme, si, per shembell, me historin' e Romes, me até te Venetise, me Kryqesatat, me Feudalismin dhe me te tjera. Ky largím dhe ató shpjegime qe jap per historin' e kombeve te tjere jane teper te nevojshime per te kuptuar mire ngjarjet qe perkasin Shqiperine, se pa ditur ató esht' e pamundur qe te hidhet drite mi ngjarjet e vendit tone.

Nje gje tjeter qe do te heqe verejtjen e cilitdó jane "Kendimet" ne funt pothua te çdo kaptine. Ne ketó kendime kam vene disá gjera qe jane shume te nevojshime osé t' interesaçme po qe s' munt te hyjne aqe mire ne tekstin e libres, se a jane hollesí a jane gjera qe s' kane te bejne aqe shume me tekstin, sidó qe pa ató s' munt te kuptohet mire historia. Nje pune tjeter qe mbarojne kendimet eshte qe plotesojne, nga njera ane, historine, dhe nga ana tjater, neshtypin ne mendjen e nxénesit ngjarjet historike. Po eshte gje e kotte qe te zgjatem mé teper mi keté pike, se arrin qe kendónjesi te hedhe nje sy ne ketó kendime e do te bindet vetiu per nevojen e tyre.

Nje e mete e madhe e historise shqiptare pergjitherísht eshte pashiguria e dátave dhe e vendeve, gje qe vjen nga qe historia jone s' eshte leruar prej nonje shkencetari expért, e me vjen keq te them, se ndonesé bera até qe munda, as une vete s' jam i shígurte per shume data, per shume vende. Nga ana tjeter, s' duhet harruar qe kjó barre kaqe e rende, e permbledhjes s' historise shqiptare ne forme libre per shkolla, me ra mua te parit.

Prape, nga shkaku i mungeses se nje fjalori te perdóreshme, isha i shtrenguar qe te shtronj ne funt te kesáj libre edhé nje fjalorth te shkurter.

E quanj per detyre qe te them se kam perdorur mjaft lende nga Historia e Shqypnies se D. N. Nikajt ne keté historí.

K. A. Ç.

Washington, D. C., Nentór, 1919.

TRYEZA E LENDES

PIESA E PARE

Qe ne koherat me te vjetra gjer me 167 perp. Kr.

I. CILET JANE SHQIPTARET ..... 1—14
1. Pellasget 1
2. Feja e Pellasgeve 4
3. Deget dhe fiset e Pellasgeve 6
KENDIME:
POPUJT E VJETER TE BOTES .. 11
EGJYPTIANET 11
ISRAELITET 12
GREKET A HELENET 12
II. MBRETERIT' E VJETRA TE SHQIPERISE ..... 14—22
1. Fillimi i mbreterise s' Ilirise 14
2. Fillimi i mbreterise se Mollosise 15
3. Mbreteria e Maqedonise 16
KENDIME:
FATTHENA E DODONES DHE ALEKSANDRI I MOLLOSISE ... 19
III. ILIRIA DHE MOLLOSIA PAS VDEKJES S' ALEKSANDRIT TE MATH 22—33
1. Pirua i Epirit 22
2. Teuta e Ilirise 24
KENDIME:
PIRUA I EPIRIT 29
NJE BETEJE ANIETARE NE MES T' ILIRIANEVE E GREKEVE ... 32
IV. HYRJA E ROMANEVE NE SHQIPERI 33—45
1. Republika e Romes 33
2. Shqiperia dhe Maqedonia kunder Romes 35
3. Lufterat e funtme dhe pushtimi i Shqiperise prej Romaneve 37
KENDIME:
EPIR APO MOLLOSI? 40
USHTERIA ROMANE 42

PIESA E DYTE

Qe me 168 perp. Kr. gjer me 1410 pas Kr.

I. SHQIPERIA NENE ROMANET ..... 45—56
1. Zgjerimi i pushtimit roman dhe fillimi i perandorise romane 45
2. Qyteteria romane ne Shqiperi 48
3. Sherbimet q' i beri Romes Shqiperia . 50
KENDIME:
GARDA PRETORIANE 54
JULIAN FILOSOFI 55

II. SHQIPERIA NENE BIZANTINET .... 56—66
1. Ndarja dhe shkaterimi i perandorise romane 56
2. Shkeljet e barbareve 57
3. Kryqesatat 60
KENDIME:
MESJETA 65

III. PRINCIPATAT E LIRA SHQIPTARE . 66—74
1. Despotati i Epirit 66
2. Mbreteria Shqiptare Angjevine 68
3. Femija e Balshave 69
4. Gjin Bua Shpata 70

IV. SHQIPERIA DHE REPUBLIKA VENETIKE ..... 74—83
1. Pushteti i Venetise 74
2. Feudalismi ne Shqiperi 76
3. Feudalet Shqiptare dhe Venetia 79

PIESA E TRETE

(1410-1501)

I. LUFTRAT E PARA ME TURQIT ..... 83—89
1. Shqiperia nene siperanine turke 83
2. Zgjerimi i pushtimit turk 85

II. SHQIPËRIA NËNË GJERGJ KASTRIOTIN ..... 89—113
1. Në sherbím të Sulltanit 89
2. Kthimi i Skëderbeut në Shqipëri .. 91
3. Lufterat e para të Skënderbeut 94
4. Lufterat me Sulltan Mehmetin II dhe n' Itali 98
KËNDIME:
MARTESA E SKËNDERBEUT ... 107
NJË LETRE E SKËNDERBEUT PËR SULLTAN MEHMETIN II .. 109
VDEKJA E SKËNDERBEUT 112
III. LUFTERAT E FUNTME ME TURQIT . 113—123
1. Kryezotnimi i Venetisë 113
2. Hyrja e Turqve në Shqipëri 115
3. Plotesimi i pushtimit turk 117
KËNDIME:
RETHIMI I SHKODRËS MË 1479 . 120

PIESA E KATERT
(1501-1878)

I. SHQIPËRIA NËNË PUSHTIMIN TURK . 123—134
1. Rrjedhjet e pushtimit 123
2. Kryengritjet kundra Turqve 125
3. Qëverimi i Shqipërisë nënë Turqinë . 128
KËNDIME:
SHQIPTARËT E ITALISË 131
USHTARË SHQIPTARË NË DHERA TË HUAJA 133
II. KRYEQEVERITARËT E LIRË TË SHQIPËRISË ..... 134—158
1. Bushátasit e Shkodrës 135
2. Alí Pashë Tepelena 140
KËNDIME:
KARA MAHMUT PASHA 152
KËNGA E SULIOTËVE 154
VDEKJA E ALI PASHËS 154

III. RRJEDHJET E POLITIKËS
S' ALI PASHËS ..... 158—173
1. Gjendja e Turqisë 158
2. Kryengritja greke 159
3. Mbarimi i qeverimit të Bushátasve ... 161
4. Qeveritarë turq në Shqipëri 164
KËNDIME:
MEHMET ALI PASHA
I EGJYPTIT 168
SI SHPËTOJ ÇELO PICARI 170
KËNGA E GJON-LEKËS 171
KËNGA E RAPO HEKALIT 172

PIESA E PESTË
(1878-1912)

I. FILLIMI I ZGJIMIT KOMBËTAR ..... 173—185
1. Trazimet e 1875ës dhe Kongresi i Berlinit 173
2. Formimi i Ligës së Prisrenit 175
3. Përhapja e mesimit 179
KËNDIME:
SHKRIMI I GJUHËS SHQIPE 183
II. KUSHTUTA TURKE ..... 185—195
1. Mbretërimi i Sulltan Abdul Hamitit II 185
2. Shqiptarët e Turqit e Rinj 188
3. Kryengritjet e 1910ës 190
4. Lufta balkanike dhe çpallja e lirisë .. 192

PJESA E PARE

Qe ne kóherat e vjetra gjer me 167 per. K.

I

CILET JANE SHQIPTARET

I. PELLASGET

Sot do te nisim te mesojme historín' e Shqiperise, e mé pare nga çdo gje do te mesojme cilet jane Shqiptaret, ne jane t' ardhur apó vendes te Shqiperise dhe sa kohe kane qe jane ne keté vent ku rrime sot neve. Nuk eshte e vertete se, kur na del nje njerí perpara, duam te mesojme mé pare cili eshte, pak mé von pyesim prej ç' soji eshte dhe pastáj duam te dime cilet ishin gjýsherit e stergjýsherit e tij? Keshtú do te bejme edhé me Shqiptaret, me kombin tone, me ndryshimin qe ketú nuk kemi nje njerí te vetem perpara, po nje popull te tere, pópullin tone qe perbehet prej disá miliunash. Do te mesojme, pra, cili eshte dhe ç' ka qene ky popull ne te cilin jemi edhé neve brenda, cilet kane qene gjyshrit e stregjyshrit e ketij pópulli.

E para gje qe duhet te dime eshte qe stergjyshrit, nga te cilet zbresim neve Shqiptaret e sotme, kane qene pópulli mé i vjeter nga te gjithe popujt qe gjenden sot ne Ballkán, domethene ne

vendet ku rrojnë sot Greket, Serbet, Malziasit, Bullgaret, Rumanet; stergjyshrit e Shqiptáreve kanë qenë pópulli mé i vjeter nga të gjithë ketá popuj.

(Shëko: Kendimin: POPUJT MË TË VJETËR TË BOTËS, faqë 11).

Po cilet ishin ketá stergjyshër të Shqiptáreve dhe sa kohë kishin që gjéndeshin në këté vent? S' ka as njerí në botë, as libre, as shkrim që të tregonjë se kur erdhë në këté vent stergjyshrit tanë, se ketá gjendeshin në këté vent më parë se të dilte shkrimi, mé parë se të mesonin njerëzia të shkrúanin libra, me një fjalë atá gjéndeshin në këté vent në një kohë që s' mbahet ment prej as njeriu. Për shumë kombe të tërë, si Grekë, Serbe, Bullgarë, Rumanë, Frenq, Inglizë, Gjermanë, dihet koha se kur ardhë në vendet ku janë sot, po për stregjyshet e Shqiptáreve s' dihet as fare, se ketá janë shumë mé të vjeter.

Të paren dije që kemi për stergjyshet tanë e kemi nga disá shkrime të vjetra, shumë të vjetra, të cilat thonë se mé tepër se tri mijë vjet më parë mbreteronte në Shkodrë një mbret i cili quhej *Hyll*. Po ç' tregón kjo fjalë kaqë e bukur, Hyll, për veshin e Shqiptarit? Nuk tregón se njérëzit që rronin n' até vent ku mbreteronte ky mbret me emrin Hyll flisnin shqip, siç flasim edhé neve sot? Pastáj, kemi edhé një tjeter gjë në dorë. Mé tepër se tri mijë vjet më parë *Shkodra* quhej S h k o d r ë, ashtú siç quhet édhe sot. Gjith' ató shkrime të vjetra thonë se në Shqipërin' e

poshtme, nε Toskerí, nderohej si perendi prej véndesve njε trim i vjeter, *Ahileu*, tε cilin atá e qúanin *Shpejt*, domethenε *I Shpejttε*. .Kjo na tregón prapε q' edhé véndesit e Shqiperisε sε poshtme, si edhé atá tε Shqiperisε sε síperme, flisnin shqip.

Po cilet ishin ketá vendes tε vjeter tε Shqiperisε qε flisnin shqip?

Shkrimet e vjetra thonε se nε vendin qε quhet sot Gegerí rronin Ilirianet dhe se nε vendin qε quhet sot Toskerí rronin Pellasget. Po pak mé tutje, ató shkrime thonε q' édhe Ilirianet ishin Pellasgε. Me fjalε tε tjera, terε Shqiperia ish e ndenjur prej njérezesh qε kishin njε gjak dhe flisnin njε guhε. *Pellasget* janε, pra, stergjyshet e Shqiptáreve. Nga ana tjater, siç thamε edhé mé siper, nukε dihet as fare se kur erdhε nε Shqiperí véndesit e parε, domethenε Pellasget, dhe keshtú Pellasget quhen qε janε ndénjesit e parε tε Shqiperisε. Dhe po t' ju pyesε tani nonjé njeri nε janε vendes apó t' ardhur Shqiptaret, ç' duhet t' i pergjigji? Pa fjalε, duhet t' i pergjigji qε Shqiptaret janε vendes e jo t' ardhur, se janε sterniprit e ndénjesve tε parε tε Shqiperisε tε cilet ishin Pellasget.

Po, nga ana tjeter, duhet tε dini edhé njε gjε: qε Shqiperia s' ish i vétemi vent i ndenjur n' até kohε prej Pellasgesh, se Pellasget ishin zgjatur edhé gjer nε Greqí dhe n' Italí. Mé von erdhε *Greket* osé *Helenet* nε Greqí dhe Pellasget

u-trazuan me tá dhe u-bene nje; gjith' ashtú ngjau edhé n' Italí ku Pellasget u-bashkuan dhe u-bene nje me njérezit e tjere qe vane mé von n' até vent. Po ne Shqiperí Pellasget mbetne te patrazuar me nonjé race tjeter.

2.–Feja e Pellásgeve

Nofta ketó qe po themi ketú ju duken si pralla te vjetra, po, po t' ju behet nje pyetje do te shekoni se ketó s' jane pralla, po jane gjera te verteta. A ju ka rene nonjé here nderménT qe te pyesni persé ditet e javes quhen e *Diele*, e *Hene*, e *Marte*, e *Merkure*, e *Enjte*, e *Premte*, e *Shtune*? Persé valle? Pergjigjia eshte fare e lehte: ditet e javes quhen ashtú se ashtú i qúanin Pellasget, stergjyshrit tane. Po persé Pellasget u dhane ketó emra díteve te javes? Pergjigjia eshte prape fare e lehte: se ató emra ishin emrat e perendive qe besonin Pellasget, e per te nderuar perendít' e tyre u dhane díteve te javes emrat e tyre. Pellasget besonin qe *Dielli*, *Hena*, *Marsi*, *Merkuri*, *Enjti*, *Premtja*, dhe *Shtuni* ishin perendira.

Veç ketyre, Pellasget kishin edhé disá perendí te tjera, dhe qe t' ju kujtónj nje nga ató do t' ju pyes se ç' fare bé bejne mé teper Shqiptaret, kur betohen per nonjé gje? Nuke thone *per Zotin?* Aý *Zot*, pra, per te cilin betóhemi edhé neve sot, s' eshte tjeter veç se aý mé i madhi i perendive ne te cilet besonin Pellasget e vjeter. Pellasget besonin, gjith' ashtú, qe *Zoti* ish i marrtuar me

një perendeshe q' e qúanin *Ere*, e cila s' eshte tjeter veç se "era" qe rrethón dhene. Pastáj, Pellasget kishin e disá perendí te tjere mé te vegjel per te cilet besonin q' ishin si sherbetore te perendive mé te medhénj. Siç shikoni, Pellasget s' ishin te kenaqur vetem me një perendí, siç jemi neve te kenaqur sot, po deshin te kishin mé shume; per Pellasget çdo gje q' ish mé e forte se njeriu, si era, dheu, deti, yjte, ish pa fjale perendí.

Nga Pellasget i muarr mé von ketó perendi edhé popujt fqinj, si Greket dhe Romanet, po mos harroni qe Pellasget ishin te paret qe pagezuan ketó perendí me emrat qe shenuam mé siper.

Pellasget besonin qe perendít' e tyre rrinin ne majat e máleve, si ne Tomór e ne çdo tjeter maje mali. Atjé ne majat e máleve rrinte Zoti i math, i cili, kur zemrohej per shtrembesirat qe benin njérezit e dheut, u dergonte q' andéj gjemimet dhe rrufete qe t' i lajmeronte te mos benin ligesí, dhe kohe me kohe dergonte një nga perendit' e tjera ner njérezit osé qe te ndihmonte atá qe ishin besnike te mire, osé te denonte atá qe sílleshin keq. Keshtú e bente Zoti fuqín' e tij te njohur ne mes te njéresve, me ane te gjemímeve, te shkreptímave e te rrufeve, osé dyke derguar një nga perendít' e tjere, dhe per púnera te ketilla dergohej mé teper *Merkuri*, i cili ish si lajmetár i Zotit.

Kohe me kohe, Zoti çfaqej ner njérezit dyke dale ne Dodone, ku Pellasget i kishin ngritur një

tempull tє math e tє degjuar jo vetєm nє Shqipєrí po edhé nє Maqedoní e Greqí. Shkaku qє Zoti dilte atjé kohє mє kohє ish se vinin njerєzia tє pyesnin pєr fatin e tyre, me fjalє tє tjera, vinin tє shtinin *mє fall.* Sikundєr shєkoni sot qє vijnє kohє mє kohє Evgjitkat dhe pєr njє copє bukє janє gatí qє t' i rєfejnє *kєsmєtin* çdo njeriu q' i pyet, dykє shtєnє mє fall, ashtú edhé Pellasgєt e vjetєr vinin nє témpullin e Dodonєs dhe shtinin mє fall, jo n' Evgjitєt, po tek Zoti vetє. Pєrgjígjien e merrnin nga njє fetár, njє prift i cili ish nє shєrbím tє Zotit, i cili besohej qє dinte se ç' kish nє mєndje Zoti vetє dhe u thosh njєrєsve qє pyesnin, jo pєr njє copє bukє, po pєr dhurata tє çmúara, si desher, qé e tє tjera, tє cilat ia bєnin *kurbán* Zotit dykє i therrur n' altarin e tij nє Dodonє.

Dodona ish afєr fshatit tє sotmє Kastricє, dhe, pєr fat tє keq, ky vent i shenjtє i Pellásgєve gjendet sot nє duart e Grékєve.

3.—Degєt dhe Fiset e Pellásgєve

Passí pamє se cilєt ishin Pellasgєt, le tє shohim taní se qysh qєveríseshin, nє kishin njє qєverí tє vetєm apó mé shumє, dhe n' ishin tє bashkuar nє mes tє tyre.

Qє tє kuptoni mirє ató qє do tє mesoni mé poshtє, duhet thєnє qє nє krye se nє kóhєrat e

vjetra s' kish asnjé popull osé komp qe t' ish i bashkuar, ashtú siç janε popujt dhe kombet e sotmε. Me fjalε tε tjera, jo vetem qε s' kishin njε qeverí tε bashket po edhé ishin tε ndarε nε *degε* e nε *fise.*

Kεshtú edhé Pellasgεt ishin tε ndarε nε *degε* e nε *fise.* Le tε shohim mé parε se cilat ishin *degεt* nε tε cilat ndáheshin Pellasgεt. Ató *degε* ishin tri: dega e *Iliriánεve,* e cila rrinte nε Gegerín' e sotme, dega e *Epiróteve* dhe dega e *Maqedónasve.* Ilirianεt dhe Epirotεt ishin si vellezεr prej njε babe dhe prej njε nene. Maqedónasit ishin si pak mé tε larkmε, le tε themi q' ishin si kusherínj tε parε me Ilirianεt dhe me Epirotεt.

Ketó ishin tε tri degεt nε tε cilat ndáheshin Pellasgεt, dhe siciladó nga ketó tri degε qeverisej mε vete, me fjalε tε tjera nε kóherat e vjetra ishin tri mbreterí tε ndara: *Mbreteria e Ilirisε, Mbreteria e Mollosisε* osé e Epirit, dhe *Mbreteria e Maqedonisε.* Mé poshtε do tε mεsojmε disá gjera mé teper pεr cilendó nga ketó mbreterí, po heperhé le tε shekojmε se ç' ishin *fiset.*

Fis i thonε njε togu femijεsh qε janε prej njε gjaku osé zbresin nga njε stergjýsh i bashkεt, dhe tε cilat rrojnε sε bashku, tε lídhura nε mes tε tyre, si njε femijε e madhe. Pa fjalε qε asnjé fis s' munt tε jetε baras me njε tjetεr; njε fis munt tε jetε i math, se permbléth mé teper femijε, e njε fis tjetεr munt tε jetε mé i vogel se permbléth

mé pak femije. Fiset quhen sot *bajrake* ne Gegerí, dhe ne disá vise te Toskerise, si rreth Vlores, quhen *kabilé*. Cilidó prej jush ka fisin e tij i cili ka nje emer te bashket per tere femijet dhe shtepite qe jane te lídhura me até fis. Shume here godit qe nje fis permblidhet ne nje mehalle osé ne nje fshat.

Deget, pra, ne te cilat ndáheshin Pellasget, domethene *Ilirianet*, *Epirotet* dhe *Maqedónasit*, ndáheshin perserí ne *fise*. Sicilidó fis kish nje te parin, kryetár a princ, dhe qeverisej me vete, po prape ish i bindur nené mbretin e deges i se ciles ay fis ish nje pjese. Le t' a çkoqitim mé mire keté pune dyke numeruar disá nga fiset.

Ne Shqiperín' e poshtme fiset mé te njojtur ishin *Mollosianet*, *Thesprotianet*, *Kaonet*, *Athamanet*, *Dasharetet*, dhe nja dhjete fise te tjere qe s' eshte nevoje t' i kujtojme nje-nga-nje. *Mollosianet*, te cilet perbenin fisin mé te forte ne Shqiperí te poshtme dhe te cilet ishin aqe te forte e te shume sa mposhtne fiset e tjera dhe mbretrit e tyre u-bene mbreter te Toskerise se tere, rrinin ne vendet qe permblidhen qe nga Gjinokastra edhé gjer ne Arte (Narte). *Thesprotianet* kishin zene vendet e anes se detit te Çamerise. *Kaonet* rrinin ne Kurveleshin e ne brigjet e Himares. *Athamanet* rrinin ne krahinen e Konitzes, dhe *Dasharetet* rrinin ne krahinen e Korçes gjer ne liqenet e Prespes dhe te Ohrise.

Ilirianet ishin prape te ndare ne shume fise,

nga tɛ cilet mé tɛ shenuar ishin *Taulantet*, tɛ cilet rronin nɛ krahinen e Dúrresit dhe nɛ fushen e Myzeqesɛ; Liburnet, tɛ cilet rronin anes sɛ detit, Ulqin, Tivar, Shkodrɛ; *Dardanet* (osé Dardharet), tɛ cilet qendronin nɛ viset e Kosoves sɛ sotme, gjer poshtɛ nɛ Mat, Lume, Dibrɛ, e shume fise tɛ tjerɛ.

Taní, sikunder thamɛ mé siper, sicilidó nga ketá fise kish njɛ farɛ qeverimi mɛ vete, po, nga ana tjeter, ishin tɛ shtrenguar qɛ t' i bíndeshin mbretit mé tɛ math t' atí vendi; me fjalɛ tɛ tjera, fiset e Ilirisɛ ishin tɛ shtrenguar t' i bíndeshin mbretit t' Ilirisɛ, i cili e kish kryeqytetin e tij nɛ Shkodrɛ, dhe fiset e Epirit ishin tɛ shtrenguar qɛ t' i bíndeshin mbretit tɛ Mollosisɛ, siç thamɛ edhé mé siper. Na mbetet taní qɛ tɛ shekojmɛ cilet ishin ketá mbreter dhe ç' benɛ.

PɛRMBLEDHJE

(Tɛ mesohet me goje)

1. Vendesit e parɛ tɛ Shqiperisɛ ishin Pellasget dhe Shqiptaret janɛ sterniprit e tyre, e dyke qenɛ sɛ Pellasget ishin popull mɛ i vjeter i Ballkanit, edhe Shqiptaret janɛ populli mɛ i vjeter i ketij vendi. Qɛ njerezit e parɛ tɛ Shqiperisɛ, do-me-thenɛ Pellasget janɛ me tɛ vertet stergjyshet e Shqiptareve provohet nga gjuha.

2. Ditet e javes kanɛ emerat e sotme si pɛr kujtim tɛ perendive pellasgike, mɛ i madhi nga tɛ cilet ish *Zoti*. Pellasget nderonin si perendi forcat e natyres qɛ janɛ me tɛ fuqishme sɛ njeriu.

3. Pellasget besonin qɛ perendit' e tyre rrinin maje maleve, si nɛ Tomor, dhe qɛ rronin siç rronin edhe nje-

rezia dhe shumë herë u a bënin që më parë të njojtur fatin njerëzve që vinin të pyesnin në tempullin e Dodonës.

4. Pellasgët ishin të ndarë në tri dege: *Iliriane, Epirote, Maqedonas,* dhe cilado nga ato përbënte një mbretëri të veçantë.

5. Cilado nga ato dege ndahej përsëri në *fise. Fis* i thonë një togu fëmijesh që janë prej një gjaku dhe të cilat rrojnë së bashku si një fëmijë e madhe nënë një të parë ose kryetar. Fiset e Ilirisë ishin nënë mbretin e Ilirisë, dhe fiset e Epirit ishin nënë mbretin e Mollosisë.

PYETJE PËR STËRVITJE

1. Përse është nevoje që të mësojmë se cilit ishin stërgjyshët e Shqiptarëve?—Cili është populli më i vjetër në Ballkan?—Shqiptarët janë vendës apo t' ardhur?

2. Cili ish *Hylli* dhe ç' na jep të kuptojmë kjo fjalë?—Sa i vjetër është qyteti i Shkodrës?—Cili trim nderohej në Toskëri si perëndi me emrin *Shpejt,* dhe ç' na tregon ky emër?

3. Ilirianët dhe Pellasgët janë një popull a po dy? —Gjer ku ishin shtrirë Pellasgët?—Përse nukë janë edhe Grekët edhe Italianët prej një gjaku me Shqiptarët, dykë qënë se Pellasgët ishin të parët që zunë këto vende?

4. Shpiegoni emërat e perëndive të Pellasgëve me kuptimin e tyre?—Përse Pellasgët kishin më tepër se një perëndi?—Ç' do të thotë fjala *tempull?*—Ç' bëhej në tempullin e Dodonës, ku ish Dodona, e kush e ka tani?

5. Në sa dege ndaheshin Pellasgët dhe cilat ishin ato dege? Maqedonasit a kishin një gjak me Ilirianët dhe Epirotët.?

6. Ç' është *fisi?*—Numëroni disa fise të Mollosisë e t' Ilirisë, dykë treguar se ku rrinin.

KËNDIME

POPUJT E VJETËR TË BOTËS—Veç Pellásgeve, gjéndeshin natyrísht në botë edhe shumë kombe të tjerë që s' i kujtón historia, se njérëzit zunë të mérreshin me shkrim shumë më von. Nga ketá popuj atá që janë mé të vjetër dhe kanë historín' e tyre janë të poshtmit:

EGJYPTIANËT—Egjyptianët rrinin n' Egjyptin (Misír) e sotme dhe janë populli mé i parë i qyteteruar i botës. Ky popull qëverisej prej një sërë mbretërsh që qúheshin *Faraónj* dhe e qúanin veten e tyre *Bij të Diellit.* Pothua se të gjithë Faraonjtë ishin luftëtarë të mëdhénj, dhe mé i çqúari nga atá ish *Ramesi* II, i cili rronte 1400 vjet përp. Kr.

Shenjat që lanë prapa Faraonjtë janë *Pyramidat e Egjyptit,* ndërtesa nga mé të mëdhatë në botë. Në sicilendó nga ketó ish varrosur edhé një Faraó. Egjyptianët besonin që kur vdes njeriu, shpirti i tij fluturón, po kthehet mé von dhe hyn përsërí në trupin q' ish mé parë. Përandáj edhé ishin munduar gjersá gjetnë një menyrë për të mbajtur pa tretur kufomat e njéresve të vdekur q' ashtú shpirti të muntte të kthehej kurdohere që të desh. Shumë nga këto kufoma, të cilat taní

quhen *mumje*, janɛ gjendur tɛ patrétura édhe nɛ ditɛt tona.

Egjyptianɛt dinin gjith' ashtú qysh tɛ ndertonin pallate e tempuj; ishin tɛ parɛt qɛ gjetnɛ menyren e mbjelljes sɛ grurit; dinin qysh tɛ venin, dhe gjetnɛ edhé menyren e shkrimit, dyke perdorur fletɛt e njɛ bime qɛ mbin pas lumit *Nil*, q 'eshtɛ lumi mé i math i Egjyptit, nɛ vent tɛ kartes. Bima quhet *papir*.

Egjyptianɛt ishin tɛ parɛt njeres qɛ zunɛ tɛ shkrúanin *historí*, domethenɛ tɛ vinin nɛ shkrim ngjarjet e ndryshme.

ISRAELITɛT—Mé von duken edhé Israelitɛt osɛ Judenjtɛ, a Çifutɛt, tɛ cilɛt rronin tɛ ndarɛ nɛ *fise*, dhe nɛ krye tɛ çdo fisi ish aý mé plaku i cili quhej *patrík*. Mé i vjetri patrík qɛ kujtón historia eshtɛ *Abrahami* qɛ rronte 2000 perp. Kr., nip' i tɛ cilit ish Jakobi. Dyke qenɛ sɛ njɛ urí e madhe kish renɛ nɛ Judé, Jakobi i shpuri njérɛzit e tij nɛ Egjýpt, ku kish plot tɛ ngrena. Po atjé Judenjtɛ rranɛ nɛ duart e Faraonjve tɛ cilɛt i perdornɛ si skllevɛr, gjersá dolli *Moisiu*, i cili i shpuri perserí nɛ Judé.

GREKɛT A HELENɛT—Mé pas nga kombet qɛ shenuam mé siper vijnɛ Greket e vjeter osé Helenɛt tɛ cilɛt çvilluan qyteterinɛ mé tɛ mbaruar e mé tɛ hollɛ nɛ kóherat e vjetra. Helenɛt nxúarɛ shkrimtarɛt mé tɛ mirɛ, tɛ cilɛt e benɛ gjuhen greke mé tɛ mbaruar nga terɛ gjúherat e tjera.

Qytetet mé tɛ shenuar tɛ Greqisɛ sɛ vjeter

ishin *Athina* dhe *Sparta.* Nga ketó te dy, Athina esht' e degjuar per shkallen e larter ne te cilen arrijti qyteteria dhe mesimi ner ndenjesit e saj. Sparta esht' e degjuar per lavdín' e saj ushteriake. Qe te dy keta qytete u-henger gjithmone ne mes te tyre gjersá Sparta e mundi dhe e zuri Athinen me 404 perp. Kr.

Nga te gjithe keta popuj te vjeter i vétemi qe rron gjer sot e kesáj dite jane Israelitet, se te tjeret u-bashkuan e u-thethitne prej kombesh te tjere. Kjo eshte mé e vertete per Greket, se Greket e sotme kane te bejne vetem fare pak me atá te vjetrit. Ne kohen qe rrodhi qe kur rronin Greket e vjeter e gjer sot, Greqia u-shkel prej shume popujsh te tjere, dhe Greket e sotme kane dale nga gjaku i perzjere mé teper i Slláveve dhe i Shqiptáreve, me fare pak gjak te mbetur nga te vjetrit.

BKSH

II.

MBRETERIT' E VJETRA TE SHQIPERISE

1.–Fillimi i Mbreterise s' Ilirise

Mbreteria e Ilirise zgjatej ne kóherat e vjetra qe ne Shkodre edhe gjer ne lumin Viose, dyke permbledhur tere Shqiperín' e Síperme, Malin e Zi, nje pjese te Serbise, Kosoven, Dibren dhe Shqiperín' e Mesme. Ketó ishin kufiret e zakóneshme te vendit ku mbreteronin mbréterit e Ilirise; po kohe pas kohe, ketó kufire u-ndryshuan shume here, nga shkaku i luftrave te shpeshta qe benin mbréterit e Shkodres per te zgjeruar mbreterín' e tyre.

Pa fjale qe s' kini haruar se mbreti i pare i Ilirise qe kujtón historia ish *Hylli*, i cili vdiq me 1225 per. Kr. Pas atí erdhe shume mbreter, emrat e te cíleve s' eshte aqe nevoje qe t' i kujtojme ketú.

Mbretret e Ilirise, emerat e te cíleve duhet t' i mbanje ment çdo Shqiptár, jane ketá qe do te shenojme mé poshte:

Bardhylli (Hylli i Bardhe) qe mbreterój ne shékullin e katert perpara Krishtit, eshte nje nga mbréterit mé te shenuar t' Ilirise. Ky mbret i zgjerój kufiret e mbreterise se tij aqe shume sa

nε kohen e tij Iliria zgjatej qε nga Trieshti gjer nε Toskerí, njε pjesε e madhe e sε ciles u-bashkua me mbreterinε iliriane. Po shumε shpejt, Bardhylli u-godít me Maqedónasit, dhe mbreti i Maqedonisε, *Filipi*, mundi tε shkeputε nga Iliria ató toka tε Maqedonisε q' ishin bashkuar mé parε me Ilirinε. Tε bijt e Bardhyllit, *Kleiti* e *Glauku*, u-munduan mé von qε t' i merrnin prapε ató vende dhe njε luftε shumε e rrepte u-bε ner mes tε tyre e tε Aleksandrit tε Math afer *Pílurit*, nε krahinen e Korçes. Ilirianet u-muntne shumε keq nε keté luftε dhe u-shtrenguan qε tε bashkoheshin me Aleksandrin e Math nε luften qε nisi kundra Persiáneve, sikunder do tε shekoni mé poshtε.

2.—Fillimi i Mbreterisε sε Mollosisε

Prallat e vjetra thonε qε mbreteria e Mollosisε u-themelua prej Mollosit mε 1270 perpara Krishtit, do-me-thenε ketú e 3190 vjet mé parε. Nε krye, mbreteria mollosiane permblithte vetem Mollosinε, do me thenε vendet qε zgjaten qε nga Gjinokastra nε Artε, po, sikunder thamε mé siper, mbréterit e Mollosisε u-treguan aqe tε zoter sa vunε nε dorε terε Shqiperin' e poshtme, qε nε Viosε e gjer nε Narte.

Pas Mollosit erdhe mbreter tε tjerε, po neve do tε kujtojmε ketú vetem njε, *Aleksander Mollosin*, i cili hipi nε fron mε 342 perp. Kr. Ký mbret duhet mbajtur ment se εshtε i pari qε u-kujtua tε

zgjeronte mbreterín' e tij me toka pertéj Adriatikut, dhe me 337 u-hoth n' Italí, ku beri disá trimerira shume te medhá dhe zuri nje pjese te madhe t' Italise se poshtme, gjer sa u-vra me te pabese prej nje Italiani pese vjet mé von.

(Sheko kendimin: FATTHENA E DODONES DHE ALEKSANDRI I MOLLOSISE, faqe 19).

Pas vdekjes s' Aleksandrit, mbreteria e Molosise mbet ne duart e motres se tij, *Olimbise*, e cila eshte nena e Aleksandrit te Math te Maqedonise.

Le te shohim taní se ç' behej ne Maqedoní dhe ç' púnera te medhá nisi dhe mbarój Aleksandri i Math.

3.—Mbreteria e Maqedonise

Ashtú si mbreterít' e Ilirise dhe te Mollosise, edhé mbreteria e Maqedonise ish themeluar qe ne kóherat mé te vjetra, po nuk' kish nxjerre nocá burra te shenuar gjer ne shékullin e katert per. Kr., kur hipi ne fron *Filipi*, nje mbret fort i zoti dhe i mentshem. Filipi pregatiti nje ushterí te forte dhe desh te zinte te tere Greqine, dhe passí dolli i fituar nga lufta me Greket, iu kethye Ilirise dhe, sikunder pame mé siper, u-godít me Bardhyllin, nga i cili çkeputi krahinen e Prespes e t' Ohrise si edhé nje pjese te krahines se Korçes. Me 356, Filipi u-marrtua me *Olimpín'* e Mollosise, dhe disá kohe mé von, domethene pas vdekjes s' *Aleksander Mollosit* n' Italí (332), Mollosia u-bashkua me Maqedonine.

Po nuk shkoj shumë kohë kur Filipi u-vra dhe vendin e tij si mbret i Maqedonisë dhe i Mollosisë e zuri i biri i tij, Alekandri i Math, i cili, siç shekoni, ish thjesht Shqiptár nga e ema, të paken. Pak mé sipër pamë se qysh Aleksandri i Math i mundi mbretrit e Ilirisë, Kleitin dhe Glaukun, afër Pílurit të Korçës, dhe qysh i shtrengój që të bashkoheshin me té në luftën kundra Persiáneve që kish ndërmént të niste.

Aleksandri i Math, i cili n' até kohë ish djalë i ri, kish vënë ndërmént që të pushtonte tërë botën e keshtú nisi të mposhtë fqinjët e tij mé parë që të mos linte nocá armiq, të cilët munt t' a goditnin që prapa në kohën kur aý do të nisej për në Persí. Më 334, Aleksandri mblodhi një ushtërí prej 35,000 shpirt, një pjesë e madhe e së cilës përbehej prej trúpave iliriane dhe mollosiane, dhe u-nis kundra Persisë, e cila ahere ish Shteti m' i math në botë. Bëri tri luftra të medhá, në *Granik*, në *Ips* e n' *Arbelë*, në të cilat i mundi krejt Persianët dhe në pak kohë perandoria e madhe e Persisë ra e tëra në duart e tij. Aleksandri vajti edhe gjer n' Indí, po kur kthehej q' andej në Babylonë, e zunë ethet dhe vdiq më 323 përp. Kr., kur nuk' ish mé tepër se 33 vjetsh.

Pas vdekjes s' Aleksandrit, gjeneralët e ushtërisë së tij u-zunë në mes të tyre, se cilidó nga atá desh që të zinte vendin e mbretit të vdekur, dhe lëftuan njëzét e pesë vjet njëri me tjatrin. Atá që s' u-vranë në katró luftra të gjákeshme, e

ndanë në mes të tyre mbretërín' e madhe që kish themeluar Aleksandri i Math. Lufta mé e madhe në mes të këtyre gjeneráleve t' Aleksandrit u-bë n' *Ips* t' Asisë së Vogël më 301.

PËRMBLEDHJE

(Të mësohet me gojë)

1. Mbretëria iliriane zgjatej që nga Mal i Zi edhe gjer në Viosë, dyke marrë brenda edhe një pjesë të Serbisë, Kosoven, Dibren dhe Shqipërin' e Mesme.

2. *Hylli* ish i pari mbret i Ilirisë. (1225 pëp. Kr.)

3. *Bardhylli* zgjeroj ca më tepër kufiret e Illirisë. (Shekulli i katrët përp. Kr.)

4. *Aleksandri i Math* i mundi Ilirianët afër *Pilurit* të Korçës (335) dhe Ilirianët bashkohen me 'të kundra Persianëve.

5. *Mollosi* ish i pari mbret i Mollosisë.

6. *Mollosia* përmblithte viset që në Viosë gjer në Narte.

7. *Aleksander Mollosi* hidhet n' Itali (337), ku gjen vdekjen më 332. Vendin e tij e zë e motra, *Olimpia*, nëna e Aleksandrit të Math, dhe Mollosianët bashkohen me Aleksandrin kundra Persianëve.

8. *Aleksandri i Math*, bir i *Filipit* të Maqedonisë, niset kundra Persianëve me 334, mbretërin' e të cilëve e zuri të tërë, me ndihmën e Ilirianëve dhe të Mollosianëve. Pas vdekjes së tij (323), mbretëria e tij e madhe coptohet dhe Iliria e Mollosia çkëputen nga Maqedonia.

PYETJE PËR STËRVITJE

1. Që kur e gjer ku zgjatej mbretëria iliriane dhe mbretëria mollosiane?—Cilat vende të Shqipërisë kanë mbetur sot jashtë nga ato që përmblithte Shqipëria e vjetër?—Kufiret e Ilirisë dhe të Mollosisë mbetnë gjithënjë ato q' ishin apo u-ndryshuan nonjë herë?

2. Cili ish *Hylli?*—Cili ish *Bardhylli* dhe ç' beri—Ku u-muntnε Ilirianet prej Aleksandrit tε Math dhe ç' bεnε pastaj?

3. Cili ish Filipi dhe ç' beri Aleksandri i Math?—Ç'ngjau pas vdekjes sε tij?

4. Cili ish Mollosi?— Cili ish Aleksandri Mollosi dhe ç' beri?—Cila ish Olimpia?—A kish nonjε ushteri mollosiane dhe iliriane me vete Aleksandri i Math kur u-nis kunder Persisε?

KΕNDIME

FATTHΕNA E DODONΕS DHE ALEKSANDRI I MOLLOSISΕ—Njε nga shkaket per tε cilet Aleksandri i Mollosisε nxitój qε tε hidhej qε nga Epiri pertéj nε Taránt t' Italisε ish se ish trembur prej njε fatthene qε kish marrε nga Zoti i Dodonεs.

Tarantinet, qε gjer n' até kohε s' e kishin humbur krejt farεn dhe gjakun e tyre pellasgjík, iu-drejtuan prindit tε tyre, Aleksandrit tε Mollosisε, qε t' i ndihmonte nε luften qε kishin kunder físeve tε tjerε t' Italisε. Si pas zakonit e tε vjéterve, Aleksandri vajti tε pyeste perendín' e Dodonεs se qysh do t' i vinte puna nε fushaten qε kish ndermént tε bente. Nga Dodona mori pergjigjen qε tε ruhej "nga újerat akeruasiane e nga qyteti i Pandosisε, se atjé ishin kufiret e fatit tij." Kεté fatthene Aleksandri e shpjegój me kuptimin qε tε largohej nga lumi *Akeron* e nga qyteti i Pandosisε, tε cilet qε tε dy ishin nε krahinεn e Mollosisε, dyke harruar qε fatthenat kishin kurdohεrε shumε kuptime, nga tε cilet aý mori até

q' i erdhi mé parë në mendje. E kështú, Aleksandri vendosi që të largohej sa mé shpejt nga Mollosia ku ishin të dy vendet e mallkuar që kufizonin fatin e tij, e u-hoth n' Italí.

Dyke arrijtur në Tarant, i vuri përpara armíqt' e Tarantínëve, po, dyke qënë se ish në vent të huaj e n' até kohë s' gjéndeshin ató lehtësí që janë sot për të kaperxyer Adriatikun, lufta i vinte kur mbarë kur prapë. Një historián román thotë se po t' i kish vajtur puna mbarë, s' kish dyshím q' Aleksandri do t' ish hedhur edhé gjer në Romë.

Sidó që të jetë, kur do të bënte luften e tij të madhe n' Italí, Aleksandri e kish ndarë ushterín' e tij më tresh, dyke vendosur çdo copë në një brek. Po ató dit, kish rënë një shi i math, dhe újërat e shuma e kishin bërë si det fushën që ndante njerin nga tjetri të tre brigjet ku kish vendosur ushterín' e tij, kështú që kumtimet u-prenë në mes të tria trúpave. Dyke vënë re ketë gjë, armíqt' e Aleksandrit u-sulë me rrembím kundra trupes që kumandonte vetë mbreti i Mollosisë, të cilin dhe e rrethuan. Po trimi Aleksander çveshi shpatën e me disá pak njerës që mbante pas uderth përmés víjave t' armikut, shkoj nepér tá dhe arrijti përpara një lumi të vogël po i cili kish shfryrë nga újërat e shiut e s' kaperxehej lehtë. U-ndoth taní që përkundréjt lumit ish një qytét i qúajtur *Pandosi*, dhe që atjé ku mbreti kish qëndruar anës së lumit e po mejtohej se

ç' duhej tɛ bente, degjój njɛ nga ushtarɛt e tij qɛ po mallkonte lumin me ketó fjalɛ: "Edhé ti je i mallkuar si *Akeroni!*....." Kur i ranɛ nɛ vesh ketó fjalɛ, me njɛ herɛ Aleksandri kujtój fatthenen qɛ tɛ "ruhej nga újerat akeruasiane e nga qyteti i Pandosisɛ, se atjé ishin kufiret e fatit tɛ tij."

Ç' duhej tɛ bente taní? Mbreti hyri nɛ mejtím tɛ thellɛ, po njɛ djalósh i ri qɛ mbante pas i tha qɛ s' duhej tɛ humbiste kohɛ mé tepɛr, se armiqtɛ po afróheshin. Aleksandri ngau kalin ahere nɛ valɛt e lumit, po kur do tɛ dilte pɛrtéj, njɛ nga armiqtɛ e goditi me njɛ shigjetɛ dhe e rrɛzój nga kali. Valɛt e lumit e muarr trupin e vdekur dhe e nxuar lark.

E keshtú u-vɛrtetua fatthena e Dodonɛs.

BKSH

III.

ILIRIA DHE MOLLOSIA PAS VDEKJES S' ALEKSANDRIT TË MATH

Një nga përfundimet e vdekjes s' Aleksandrit të Math dhe të copëtimit të mbretërisë së madhe që fillój aý ish që Iliria dhe Mollosia u-çkëputnë nga Maqedonia dhe u-bënë shtete të lirë e më vete përsërí. Dhe kjo është koha kur u-dukne në historín' e vjetër të Shqipërisë dý fytyra të shenúara e të shkelqýera, njëra në Mollosí dhe tjetra në Ilirí.

Fytyra mé e çquar nga të dyja ish *Pirrua* i degjuar, mbret i Mollosisë dhe i Epirit.

(Sheko Këndimin: EPIR apo MOLLOSI? faqe 40).

1.—Pirrua i Epirit

Çdo Shqiptár duhet të mbahet më të math kur kujtón émërin e këtij mbreti të shkelqyer të vendit të tij, se Pirrua çuditi tërë botën me trimërín' e tij.

E para herë kur Pirrua u-çqua për trimërín' e tij ish kur mori pjesë, sidó që ish vetëm një djalósh nga mosha, në luftën e Ipsit, për të cilën folmë mé siper.

Nga trimerite dhe púnerat e medhá qe beri Pirrua do te kujtojme ketú vetem disá pak.

Pirrua ish vetem dymbedhjete vjetsh kur hipi ne fronin e Mollosise me ndihmen dhe perkrahjen e mbretit t' Ilirise, i cili e kish rritur si djalin e tij qe kur ish foshnje. Nga kjo provohet se sa t' áferme ishin mbreterit t' Ilirise dhe te Mollosise, sa qe njeri mbret ndihmonte tjetrin kur gjente nonjé pengím ne mbreterín' e tij. Kur ish vetem njezét vjetsh, Pirrua nisi nje lufte kunder mbretit te Maqedonise i cili i kish dale i pabese. Me trimerín' e tij te çquar, mbreti djalósh i Mollosise i mundi krejt Maqedónasit, dhe ketú ngjau nje gje e çuditeshme: ne vent qe te zemróheshin se u-muntne, perkúndrazi Maqedónasit u-çuditne me trimerín' e Pirros i cili u dukej sikúr ish Aleksandri i Math i dyte, e nuk shkoj shume kohe qe Maqedónasit vete e lane mbretin e tyre dhe zgjodhe per mbret Pirron.

Kjo lufte kunder Maqedónasve eshte per te mbajtur ment edhé per nje aresye tjeter. Kur ukthye Pirrua nga lufta, ushtaret e tij ishin aqe shume te gezuar per trimerín' e mbretit te tyre sa e qúajtin "shqiponje" osé "shkabe". Pirrua u-pergjégj dyke thene: "Po, jam nje shqiponje me te vertét; se si te mos jem shqiponje kur ju kam juve si krahe me te cilet fluturónj?" Thuhet se q' ahere, véndesit e Shqiperise u-qúajtne "Shqiptare", domethene "shqiponja" osé "djem te shqiponjes", dyke qene se mbreti i tyre vete ish

aqe trim sa ushtaret e tij i dhanε emrin "shqiponje".

Mé von, Pirrua hodhi syt' e tij nga ana e Italisε dhe vuri ndermént qε tε vinte t' i pushtonte ató vende, ashtú siç kish bere ungji i tij, Aleksander Mollosi. U-hoth, pra, m' at' an' Adriatikut dhe u-perpóq me njε here me Romanet, tε cilet kishin zenε até kohε qε tε madhóheshin e tε zgjeronin vendin e tyre. Gjashtε vjet ndenji Pirrua n Italí; po, me gjithε qε leftój me trimerí tε madhe, e me gjithε qε i mundi Romanet disá here, mé nε funt u-shtrengua tε hiqej, se fuqít' e tija po pakesóheshin dita me diten.

Passí u-kthye nε Mollosí, Pirrua vendosi qε tε bente njε vollte me ushterín' e tij nε Greqí. Vajti mé parε tε pushtonte Sparten, e dyke mos mundur qε t'a zinte, u-kthye n' *Argos* tε Moresε, ku njε plakε Grekoshe e vrau dyke e goditur nε kokε me njε tjegull (qeramidhe) (272 perp. Kr.)

(Sheko kendimin PIRRUA I EPIRIT, faqe 29).

2.—Teuta e Ilirisε

Ashtú siç kish ngjare per Mollosinε edhé Iliria u-çkepút nga Maqedonia, pas vdekjes s' Aleksandrit tε Math, me Glaukun per mbret, i cili u-tregua q' ish i zoti, se nε pak kohε e ngriti prapε mε kembε mbreterín' e tij dhe e forcój.

Pas Glaukut erdhε dy mbreter tε tjere, i funtmi i tε cíileve, *Agroni*, e forcój aqe shumε mbreterín' e Ilirisε sa s' kish qenε kurre aqe e

forte. Ky mbret i dha Ilirisë edhe një flotë të forte e të madhe, të cilen e dergonte kohe më kohe kunder Grékeve, dhe, pas një lufte ku Ilirianet dermuan krejt fuqinë greke, Agroni u-gezua aqe shumë për até fitím sa vdiq nga gezimi. Vendin e tij e zuri taní ajó fytyre e shenuar e historisë shqiptare, për të cilen bëmë fjalë mé siper: e shoqja e tij, *Teuta*, e vétema grua që ka mbreteruar në Ilirí, pas Olimpisë që mbreterój në Mollosí.

Teuta vuri një-me-një nderménd që të zgjeronte mé teper mbreterín' e saj, dyke perdorur forcen e madhe q' i kish lenë i shoqi.

E para punë që desh të bente kjo mbretereshë e çquar ish që t' i zbonte krejt Greket nga Shqiperia. N' até kohë, Greket tregetarë kishin themeluar disá kolloní për-së-gjati anes së detit të Shqiperisë, në mes të cílave mé të shenúarat ishin *Epidamna* (Dúrresi i sotmë), *Apollonia* (Bolena e sotme e Kurveleshit), *Foenika* (permí lumin Bistrica). Teuta dergój, pra, flloten e saj me urdhër që të zinte Epidamnen dhe Foeniken. Ilirianet hynë në Epidamnë, po s' qendruan dot gjer në funt; nga ana tjeter, e zunë Foeniken, pa shumë mundime, po e leshuan prapë, se papandehur u erdhi një lajmetár nga Teuta e cila i urdheronte që të níseshin me një herë për në Dardaní (Kosovë), ku fisi i Dardanëve kish ngritur krye kundra Teutes. Po në kohën kur flota iliriane kish qendruar anes së detit të Foenikes, detaret ilirianë u kishin renë më qafë disá lúndrave romane,

dhe kapedanet e tyre vane dhe iu-qane Senatit te Romes. Senati vendosi, pra, me nje here qe te dergonte dy ambasadore te Teuta qe te qáheshin dhe te protestonin per marrjen nepér kembe te tregetise romane nga ana e detáreve Iliriane.

Ambasadoret e Romes arrine ne Skodre dhe u-pritne me nder prej Teutes, e cila i ftoj qe te çfaqnin qellimin per te cilin ishin lodhur gjer ne kryeqytetin e saj. Romanet çfaqne ahere qarjet e tyre, dyke thene se Ilirianet benin nje faj te math dyke u rrene me qafe tregetáreve te Romes. Mbreteresha i degjój me kujdés dhe, kur mbaruan atá se fóluri, u tha qe ajó do te merrte tere masat e dúhura qe te mos benin nonjé faj *zyrtaret* e saj dyke u rrene me qafe tregetáreve romane, po qe, nga ana tjeter,—shtoj Teuta,—mbreterít' e Ilirise s' e kishin zakón qe te ndalonin *njérezit* e veçante, qe nuk' ishin zyrtare, te háheshin me tregetaret e Romes. Dhe kjo ishte e vertete, gjer me nje pike, n' até kohe. Per fat te keq, njeri nga ambasadoret e Romes, ay me i riu, njerí gjaknxehte dhe i pamatur, u-zemrua keq kur degjój pergjigjen qe dhá Teuta dhe i foli mbretereshes me menyren e poshtme: "O mbretereshe, Romanet kane nje zakón qe nuk' i lene njérezit e tyre qe t' i bien me qafe njeri-jatrit, dhe per se shpejti kane per te treguar mjaft fuqí sa t'a bejne dhe Ilirine qe t' a njohe até zakon."

Ketó fjale kaqe t' ashpra e te památura te ambasadorit román e zemruan fort Teuten, dhe

kur do tє hipnin n' aniet ambasadoret pєr t' u-kthyer nє Romє, aý qє kish pєrdorur ató fjalet e ashpra u-vra anєs sє detit. Kjo vrasje ish njє gjє shumє e keqe, se ambasadoret, tє derguar siç janє prej qeverisє sє tyre, nuk duhen ngarє me asnjé menyrє, po duhen nderuar kurdohєrє. Pєr fat tє keq, fajin mé tє math e bєri aý ambasadori gjaknxehtє qє harrój sjelljen fisnike me tє cilєn duhet tє flasє njє njerí pєrpara njє mbreti, e veçanєrísht pєrpara njє mbretєreshe.

Kur vajti lajmi i kesáj vrasjeje nє Romє, Senati román i çpalli me njєhєrє lufte mbreterisє iliriane, dhe dy ushterí tє medhá u-bєnє gatí qє tє vinin tє goditnin Ilirinє.

Po nє kohєn kur po bєheshin gatí ketó ushterí romane, Teuta nxitój tє merrte masat e dúhura, dhe dєrgój me njєhєrє flloten e saj qє tє zinte Korfuzin. Nє gjirin e Korfuzit, fllota iliriane u-pєrpóq mé parє me njє flotє greke; luften e fituan ploterísht Ilirianєt dhe Korfuzi ra nє duart e tyre. Po nuk' mbet shumє kohє Korfuzi nє duart e Iliriánєve, se pak mé von arrijti fllota dhe ushteria romane, dhe Ilirianєt u-shtrenguan qє t' ikin, passí edhé njє nga gjєneralєt e saj, Dimitri, Princi i Farit, i dolli i pabesє Teutes.

(Shєko Kєndimin: NJЄ BETEJE ANIETARE NЄ MES T' ILIRIANЄVE DHE GREKЄVE, faqe 32).

Romanєt, passi muar Korfuzin, hynє nє Shqipєrí me anє t' Apollonisє, dhe, ndonsé Ilirianєt leftuan me trimєrí tє çquar, si nga hera,

organizimi i mbaruar i ushtërisë romane, e cila përbehej prej 23,000 ushtarësh dhe 200 aniesh, po i mposhtte forcat iliriane pak nga pak. Me gjith' até, lufta mbajti dy vjet plot (229-227 përp. Kr.); mé në funt, Teuta, dyke parë që s' ia dilte dot nd' anë, u-shtrëngua të kërkonte paqe nga Roma, një paqe shumë të rëndë.

Kjo ish hera e parë që Romanët hynë në Shqipërí dhe në Ballkán, dhe kjo ish, gjith' ashtú, nisja e pushtimit të Shqipërisë dhe të Ballkanit përgjithërísht nga ana e Románëve.

PËRMBLEDHJE

(Të mesohet me gojë)

1. *Pirrua*, mbret i Mollosisë e i Epirit fiton mbretërin' e tij me ndihmën e mbretit t' Ilirisë, i munt Maqedonasit dhe zgjidhet prej tyre mbret edhe i Maqedonisë, fiton emërin "Shqiponje" nga i cili thuhet q' e kanë marrë emriin e tyre Shqiptarët, hidhet n' Itali (280) ku lefton kundra Romanëve, dhe më në funt vete në Greqi ku edhe gjen vdekjen (272).

2. *Agroni* forcon mbretërin' e Ilirisë, dhe pas atij vjen e shoqja, *Mbretresha Teuta*, e cila mundohet që të ndjeke nga Shqipëria Grekët. Detarët Iliriane u bien më qafë tregëtarëve romane, dhe Senati i Romës dërgon dy ambasadorë të Teuta. Njeri nga ata i flet ashpër mbretreshës dhe vritet kur do të hipte në anien. Nga shkaku i kësaj vrasjeje, Roma i çpall luftë Ilirisë. Flota e Teutës zë Korfuzin, po pak më von vijnë Romanët, e marrin Korfuzin, hyjnë në Shqipëri dhe e shtrëngojnë Teuten të kërkonjë paqë, (227) pas dy vjet lufte të rreptë.

1. Kush e vuri në fron të Mollosisë Pirron? Tregoni luftrat që bëri Pirrua.— Përse Pirrua u-quajt "shqiponjë"?—Si dhe ku vdiq?

2. Cili ish Agroni dhe ç' bëri?—Ç' gjëra kish vënë ndërmend Teuta që të bënte?—Përshkuani pjekjen e Teutës me ambasadorët e Romës dhe shpiegoni se përse kishin vajtur të Teuta ata ambasadorë.—Përse Roma i çpalli luftë Ilirisë?—Ish gjë e mirë vrasja e ambasadorit roman?—Përse jo?—Ç' toka jashtë Shqipërisë zuri Teuta?—Përse kërkoj paqë nga Roma?

KËNDIME

PIRRUA I EPIRIT—Pirrua është i njojtur si një nga gjeneralët mé të mëdhénj të botës. Në një bashkëfjalím që pati gjenerali román *Skipión* me generalin Annibal të Karthagjenës, kunder të cilit Roma e kish dërguar që të lëftonte, Skipioni e pyeti Annibalin se cili ish mé i madhi gjenerál, pas mëndjes së tij. Annibali u-përgjéq q' ish Pirrua i Epirit.

Njérëzit e asáj kohe rrëfenin shumë gjëra të çudíteshme për Pirron. E para ish që dhëmbët e tij s' ishin të ndarë, siç janë dhëmbët e njérësve të tjerë, po të bashkuar njëri me tjetrin dhe përbënin një është të njëshmë. E dyta, q' është edhé për të qëshur, ish që këmba e djathtë e tij kish fuqí të shënjtë që munt të shëronte sëmundjen e shpretkës me menyrën e poshtme: I sëmuri shtrihej më kurrís dhe Pirrua, me këmbën e tij të zbathur, fërkonte butë vëndin e shpretkës dhe pastáj thërrte një këndës të cilin e sillte i

seumri si dhuratë. Ky ish sherimi i mrekullshem që bënte Pirrua, i cili duket q' ish jo vetem mbret, jo vetem gjenerál i math, po edhé mjek i mbaruar per shpretka. Të paken, keshtú besonin njérëzit e ahéreshmë.

Jeta e Pirros ish shumë e turbull. Kur aý ish vetem foshnjë, pópulli i Mollosisë ngriti krye dhe e zbriti nga froni shtepín' e tij, dhe që t'a shpëtonin, nga duart e armiqve, miqt' e tij e shpunë tek mbreti i Ilirisë, i cili e mbajti, e rriti si një nga djemt' e tij, dhe, kur u-bë dymbedhjetë vjetsh, e shpuri me ushterín' e tij në Mollosí dhe e bëri mbret. Kur ish vetem djalósh i vogël mori pjesë në betejën e *Ipsit.* Kur ish po-thua njëzét vjetsh, u-nis nga Mollosia që të vinte në dasmën e njejt nga djemt' e mbretit t' Ilirisë, me të cilin ish rritur tok, Mollosianët u-ngritnë edhé një herë dhe ia muarr fronin dyke ia dhënë një tjetri, porsá panë që dolli nga kufiret e Mollosisë Pirrua. Këté radhë e vuri prapë në dorë mbreterinë me ndihmën e mbretit të Maqedonisë. Po nuk shkoj shumë kohë kur u-zu edhé me mbretin e Maqedonisë, dhe sikúr s' arrinin ketó, e shoqja e tij, bijë e princit ilirián Bardhyll, iku e zëmruar dhe vajti u-marrtua me mbretin e Maqedonisë.

E fitój mbreterín' e Maqedonisë, mé teper me dinakerí, dyke derguar njerës të fshehur n' ushterinë maqedonase të cilët benin propagandë nepér ushtarët dyke u thënë se sa bukur qeveriste Pirrua dhe sa keq sillej mbreti i tyre, aqë

sa ushtaret maqedonas e lane mbretin e tyre, si robe te vjeter, e u-hodhe nga ana e Pirros, dyke thirrur "Rrofte Pirrua!" Po s' shkoj shume kohe dhe Maqedonia i iku perserí nga dora.

Po veç cilesive te tjera, Pirrua ish shume i zgjuar edhé ne te tállura. Kur e mundi mbretin e Maqedonise, Antigonin, i cili kish si ndihmetare edhé trupa Galesh—Galet ishin ndénjesit e pare te Frances se sotme dhe n' até kohe ishin perhapur e ne Shqiperí e Maqedoní—, Pirrua i dergój témpullit te perendeshes s' Itonise—vent qe s' dihet se ku bie sot—disá arme te zena ne beteje, me keté mishkrím te shíjeshme e te bukur:

Pirrua, sterníp i mbréterve te Mollosise,
Ketó arme t' i blatón, o Perendésh' e Itonise,
Te marra nga Galet trima qe kur u-thyen,
Antigoni e ushtar't e tij kembe-ljepur u-deftyen.
S' eshte vetem sot a die, a per te paren here
Q' Eakidet per trimní ne bote jane ndjere.

Eakide qúheshin me nje emer bijt' e *Eakut*, ates te Pirros.

Nje here tjeter, kur leftonte perpara Spartes, Pirrua pa enderr sikúr leshonte rrufé me duart e tij dhe qe me keté menyre i vuri zjarr tere Lakedemones, krahines se Spartes. U-ngrit nga gjumi me endrren édhe te gjalle ne mendjen e tij e dha urdher me nje here qe te gatitej ushteria per te goditur Sparten, mbassí aý kuptonte nga endrra qe do t'a merrte jo vetem até qytét po edhé krahinen e saj. Dolli ahere nje nga kape-

danet e tij dhe e kujtój Pirron qe vendet ku binte rrufeja ishin nené mprojtjen e perendive, si pas besimit t' asáj kohe. Po Pirrua iu pergjégj q' ató ishin pralla dhe gjépura, te mira vetem per te genjyer pópullin e paditur po jo Pirron.

NJE BETEJE ANIETARE NE MES T' ILIRIANEVE E TE GREKEVE (228 perp. Kr.)— Mbreteresha Teuta, dyke hipur ne fronin e Ilirise, kish ne kumanden e saj nje nga fllotat mé te medhá t' asáj kohe, veç ushterise. Porsá i çpalli lufte Senati i Romes, Teuta dergój flloten e saj qe te zinte viset me rendesí, te cilat munt t' i dúheshin si qendra ne kohen e luftes kundra Romes.

Nje nga ató vise ish Korfuzi. Admiralet Iliriane duall, pra, perpara Korfuzit papritur e papandehur dhe nisne rrethimin e qytetit. Korfuziotet te trembur keq derguan me nje here njeres ne Greqí per te kerkuar ndihme kunder Iliriáneve. *Akaia*, e cila ish ahere shteti mé i forte i Greqise, dergój luftaniet e saj ne Korfús kunder fllotes iliriane. Po, nga ana tjeter, Teuta kish disá kohe qe kish bere nje lidhje me *Akarnanet*, popull detár grek qe rronte ne krahinen e sotme greke qe ka per kryevént *Mesollongjin*, pas se ciles lidhje Akarnanet ishin te detyruar qe te ndihmonin Teuten ne lúfterat e saj, dhe ketá derguan taní gjashte luftanie. Luftaniet akaike dhe ketó t' Akarnaneve u-perpoqne jashte Korfuzit, dhe miqt' e Teutes, Akarnanet, u-muntne.

Po ahere hynε nε mes Ilirianet, dyke perdorur njε mjeshterí tε re nε luften anietare. Ilirianet lithnε tok nga kater luftaniet e tyre dhe u-sulε me rrembím kunder luftanίeve akaike dyke i goditur kur t' i arrinin, e pa marrε nε sy se ç' munt tε pesonin aniet e tyre. Tε dy fllotat u-perleshnε, me ketέ menyre, po Ilirianet kecyen qε nga aniet e tyre, tε lídhura bashkε nga kater siç ishin, e u-hodhε nε luftaniet akaike ku u-zunε gryke per gryke me Greket, tε cilet u-thyen krejt, dhe disá nga aniet e tyre rranε nε duart e múndesve Iliriane.

Ndihma qε priste Korfuzi u-çduk dhe, pas disá kohe rrethimi, qyteti rra nε duart e Iliriánεve. Dyke lenε njε ushterí qε tε rúante qytetin, admiralet iliriane ngritnε peluret e u drejtuan nε Durres, tε cilin do t'a kishin marrε ketέ radhe po tε mos kishin arrijtur Romanet me flloten dhe ushterín' e tyre tε madhe.

IV.

HYRJA E ROMANεVE Nε SHQIPERI

1.—Republika e Romes

Perpara se tε vemε mé tej qε tε shekojmε se ç' benε Romanet nε Shqiperí, εshtε koha qε tε mesojmε se ç' ish Roma dhe ç' fuqí kish nε ketέ kohε.

Qyteti i Romes u-kthis mε 754 perp. Kr. prej *Romulit*, dhe si tεrε bota tjeter, edhé Roma qε-

verisej mé parë prej një mbreti. Po nja dy qint vjet mé von, u-ndoth që mbreti *Tarquini*, ish shumë i eger dhe i ashpër për pópullin, dhe mé në funt Romanët u-ngritnë kunder tij, e zbritnë nga froni, dhe vendosnë që pasketáj Roma të mos kish mé mbret. Në vent të tij, pópulli román do të zgjidhte dy zyrtarë, të cilët qúheshin *konsuj* dhe kishin të drejtë që t' ishin zyrtarë vetëm për një vit. Nga ana tjetër, Roma kish edhé një mbledhje të përbërë nga të parët e femíjëve dhe të físeve, me të cilët duhej të keshillóheshin konsujt për çdo punë zyrtarë me rendesí. Kjo mbledhje quhej *Senat*, shqip: *Pleqesí*, si pleqesitë që kanë fshatrat tona. Kjo formë qeverimi në të cilën pópulli merr pjesë në qeverimin quhet *Republikë*, kursé në mbreterítë mbreti dhe jo pópulli e ka fuqinë në dorë.

Romanët ishin nga ushtarët mé të mirë që ka parë gjer sot bota; detyra mé e parë dhe mé e shenjtë për ushtarin román ish që t' u bindej të páreve t' ushterisë. Përandáj, Roma arrijti pak nga pak që të bëhej një shtet i math, dhe mé në funt mundi të zërë botën e tërë, siç do të shohim mé poshtë. Mé parë nga të gjithë, Romanët nisnë të mposhtnin popujt e tjerë t' Italisë, dhe, kur mbaruan me ketá, u-kthyen *Karthagjenës*, e cila ish një qytét tregëtár, shumë i pasur e shumë i fortë, n' anëdetin e Afrikës, afër qytetit të sotmë të Tunuzit. Luftrat që bëri Roma me Karthagjenën quhen *Luftra punike*, dhe u-

bene tri luftra te ketilla, te gjata e te gjákeshme, gjer sa Karthagjena rra ne duart e Románeve, 146 perp. Kr., te cilet e sheshuan krejt qe te mos mbetej gjyrme prej saj.

(Sheko kendimin: USHTERIA ROMANE, faqe 42).

Kjo ish Roma me te cilen Teuta pati fatin e keq te zihej dhe te hynte ne lufte. Ne kohen kur Romanet hyne ne Shqiperí per te paren here, siç pame mé siper, tere Italia kish rrene ne duart e Románeve dhe e para nga te tri lúfterat punike kish marre funt me fitimin e Romes.

2.—Shqiperia e Maqedonia Kunder Romes

Passí u-munt dhe pranój paqen e rende Teuta, Romanet s' e zgjatne mé teper hyrjen e tyre ne Shqiperí, se kishin hallet e tyre n' Italí, nga shkaku se Karthagjena po behej gatí qe te goditte perserí Romen. Teuta mbet prape si mbretereshe e Ilirise, po keté here Iliria nuk' permblihte gje tjeter veç krahines se Shkodres dhe te Malit te Zi; tokat e tjera Romanet i vune nené qeverimin e Dimitrit te Farit, t' atí gjeneralit te pabese qe leshój Korfuzin ne duart e tyre.

Me gjith' até, Iliria nisi te perparonte e te forcohej perseri, dhe, me vdekjen e Teutes, Dimitri i bashkój nené qeverimin e tij te dy coprat e Ilirise. Po, nuke shkoj shume kohe kur edhé vete Dimitri u lojti nga besa Románeve, nga te cilet ay desh te çkeputej ploterísht e te rronte si

mbret mε vete. Romanet i çpallnε me njehere lufte Dimitrit, dhe i muar fuqinε nga dora, pas njε lufte tε rrepte nε tε cilen muar pjesε tere Ilirianet kunder Romes, se deshin tε mos linin tε huajt tε shkelnin nε Shqipεrí, dhe nε vent tε tij vune *Pinnen*, tε birin e Teutes, i cili ish njε djalósh i pafuqishmε dhe i pazoti.

Dimitri i Farit, dyke ikur nga Iliria, u-fut nε Maqedoní (216) ku mbreteronte Filipi V (i peste), tε cilin Dimitri nisi t' a ndiste kunder Románeve. Per tε larguar Romanet nga Shqiperia, ku ishin njε rezík per Maqedonine, Filipi rrahu qε t' i bashkonte edhé Epirotet edhé Greket kunder Románeve, dhe, veç ketyre, beri edhé njε mareveshje me *Kathargjénasit*, tε cilet nε keté kohε kishin nisur luften e dytε kunder Romes.

Per fat tε keq, nukε shkoj shumε kohε pas vdekjes sε Pirros, q' Epirotet u-perçanε dhe fiset e ndryshme po qeveríseshin taní sicili mε vete, pa nonjé bashkím nε mes tε tyre. Fisi mé i fortε i kesáj kohe po refehej aý i *Athamáneve*, per tε cilin thamε mé siper qε rronte nε krahinen e Konitzes dhe nε malet e Pindit, dhe mbreti i tij u-bashkua me Filipin e Maqedonisε; po disá fise tε tjera u-bashkuan me Romanet.

Filipi mblodhi njε ushterí tε madhe kundra Románeve dhe arrijti afer Vioses qε tε goditej me tá. Po Romanet u-dukne papandehur dhe e çperndanε fuqín' e Filipit. Njε paqe u-neneshkrua

ahere ne Dures (205 perp. Kr.) ne mes te mbretit te Maqedonise e te Romes.

Po nuke shkoj shume kohe qe lufta u-perserít, dhe Romanet nené gjeneralin e tyre *Tit Flaminin* e muntne edhé nje here Filipin ne grykat e *Trebeshinit*, afer Kelcyres se Tepelenes.

3.—Luftrat e Funtme dhe Pushtimi i Shqiperise prej Románeve

Me vdekjen e Filipit te Maqedonise, vendin e tij e zuri i biri, *Perseu*, i cili desh te mbaronte punen qe kish nisur i ati, domethene te zbonte Romanet nga Shqiperia.

Ne keté kohe n' Ilirí mbreteronte *Gjenchi*, i cili eshte dhe i funtmi mbret i Ilirise. Po ne vent qe te rrinte ne Shkodre, Gjenchi kish ndertuar nje qendre ushteriake ne *Lesh*, dhe atjé i erdhe nje dite ambasadoret e Perseut te Maqedonise te cilit ishin porositur prej mbretit te tyre qe te lithnin bese me Gjenchin kundra Románeve. Ne krye, Gjenchi tregohej shume i drojtur, po mé ne funt u-lith me mbretin e Maqedonise. Gjith' ne keté kohe, n' Epír mbreteronte nje prince i forte e i dashur nga pópulli, e keshtú ky mundi qe t' i bashkonte edhé fiset e Epirit me mbretin e Maqedonise kundra Románeve. Siç shekoni, keté radhe Iliria, Epiri dhe Maqedonia u-lithne ngushte ne mes te tyre per te leftuar fuqín' e madhe te Romes.

Molloset ishin fisi mé i forte i vendit. Keshtú, mbretrit e pare kishin titullin "mbreter te Mollosise", si Aleksander Mollosi. Mé von, shekojme qe Pirrua quhet "mbret i Epirit" po ne mishkrimin qe vume ne nje kendím te shkuar vete Pirrua perdór fjalet "sterníp i mbréterve te Mollosise."

Dhe taní vjen pyetja: ç' lloj fjale eshte fjala "Epír" e persé u-perdór per Shqiperín' e poshtme dhe perdoret sot e kesáj dite? Le t'a shpjegojme, pra, nje here e mire keté pune.

Epír eshte pa dyshím nje fjale greke, kuptimi i te ciles eshte "steré", "toke e thate". Keté emer ia dhane Shqiperise se poshtme ndénjesit Greke e nisive ioniane, si Korfuzi, Kefalonia, Leukada, etj., qe te tregonin se toka perkundréjt nisive te tyre s' ish nisí po ish "toke e thate dhe e gjere, tej se ciles s' kish det", dyke qene se nisite kane det nga te gjith' anet. Aresya qe fjala "Epír" i mbet Shqiperise se poshtme gjer sot e kesáj dite eshte se keté fjale vetem perdornin shkrimtaret e vjeter greke, te cilet ishin shkrimtaret e vetem t' asáj kohe. Nga ketá shkrimtare e muare mé von edhé shkrimtaret romane e pastáj e muare edhé Evropianet, aqe sa perdorimi i fjales "Epír" u-pergjithesua, dhe shume here tere Shqiperia quhej Epír. Disá nga shkrimtaret dhe jeteshkrónjesit e Skenderbeut e qúajne Gjergj Kastriotin jo "mbret te Shqiperise" po "mbret t' Epirit". Ne kohen e Bizantíneve vetem krahina e Shkodres

quhej "Ilirí" dhe tere Shqiperia tjeter quhej "Epír".

Nga ketó qe thame mé siper kuptohet se fjala "Epír" s' ka nonjé kuptím qe vendi qe quhej ashtú ish toke e ndenjur prej Grekesh. As fare. Kjo fjale ish vetem nje emer i pergjítheshem i tokes se ndenjur prej físeve te ndryshme te Shqiperise se poshtme te cilet s' kishin nje emer te bashket per tere vendin e tyre, osé ne kishin aý emer s' arrijti gjer ne kóherat tona.

Nga ana tjeter, Mollosia ish vetem *nje* nga krahinat e Shqiperise se poshtme, po me qene se mbretrit e saj muntne te béheshin edhé mbreter te físeve dhe krahínave te tjera, shume here tere Shqiperia e poshtme osé Epiri quhej Mollosí.

USHTERIA ROMANE—Romanet jane ushtaret mé te mire qe ka pare bota. Ushtaret romane jo vetem q' ishin trima, po kishin edhé durím te math, te forte n' udhe e ne mundime, te kenaqur me pak te ngrena, dhe kishin bindjen mé te plotte ner kapedanet e tyre. Ne vere (behár) munt t' ecnin afró gjashte kilometra n' ore, te ngarkuar me armet e renda t' asáj kohe. Kurre s' e shkonin naten ne nonjé vent pa u-forcuar mire nga te gjith' anet, e keshtú armiqte s' i gjetne kurre te papregatitur.

Ushteria romane ish e ndare ne *legjione*. Legjión quhej nje trupe prej afró gjashte mije burra, te ndare ne tridhjete *togje*. Forca e legjióneve u detyrohej dy gjérave: trimerise s' ush-